

سال انتشار	۱۴۰۵	شماره انتشار	۲۸	صفحات	۱-۲۰
------------	------	--------------	----	-------	------

بررسی جرایم اقتصادی؛ تعریف، ماهیت، ضابطه یا معیار، تفاوت، مبانی، ویژگی‌ها، مصادیق و سیاست کیفری افتراقی

آقای طاهرالدین قاضی زاده و آقای عبدالرحمن مخلص

دانشجو حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه بین‌المللی المصطفی - گلستان، ایران

دانشجوی دوره دکتری، رشته فقه و اصول، دانشگاه بین‌المللی المصطفی العالمیه، گلستان، ایران

چکیده

جرایم اقتصادی به واسطه ماهیت فراملی، خصیصه فنی و پیچیدگی‌های ساختاری، از جمله چالش‌های بنیادین در نظام‌های حقوقی معاصر و مطالعات جرم‌شناختی نوین به شمار می‌روند. پژوهش حاضر با هدف واکاوی تحلیلی و ابهام‌زدایی از انگاره «جرم اقتصادی» در پی ترسیم مرزهای مفهومی این پدیده در تقابل با نهادهای مشابهی چون جرایم مالی، مفاسد اداری و جرایم علیه اموال است. این تحقیق با استعانت از روش توصیفی-تحلیلی و با امعان نظر به دکترین حقوقی، موازین فقهی و نظریات جرم‌شناسی، معیارهای تمایزگذار در این قلمرو را مورد واکاوی قرار داده است. یافته‌های پژوهش مبین آن است که علی‌رغم تشتت آرا در ارائه تعریفی جامع و مانع، مؤلفه‌هایی نظیر «تزویر»، «تخدیش اعتماد عمومی» و «اخلال در انتظام کلان اقتصادی»، هسته سخت این جرایم را تشکیل می‌دهند؛ به گونه‌ای که برآیند این افعال، بیش از آنکه مالکیت خصوصی را متأثر سازد، پایداری نظام اقتصادی و سرمایه اجتماعی، «را با مخاطره مواجه می‌سازد. در بخش مبانی، نوشتار حاضر با خوانشی اپیستمولوژیک از فقه امامیه، خاستگاه جرم‌نگاری این رفتارها را در قواعدی همچون «حرمت اکل مال به باطل لاضرر»، «نفی سبیل» و «دکترین حفظ نظام» ریشه‌یابی نموده و بر مسئولیت حاکمیت در صیانت از سلامت اقتصادی تأکید ورزیده است. همچنین از منظر جرم‌شناسی، پروفایل شخصیتی «مرتکبان» مجرمان یقه‌سفید (و ابزارهای نوین آنان که مبتنی بر تخصص و موقعیت‌های ممتاز اجتماعی است، تحلیل گردید. در نهایت، ضمن نقد نقایص موجود در سیاست جنایی تقنینی بر ضرورت گذار به یک «سیاست جنایی افتراقی» تأکید شده است. نتایج غایی تحقیق نشان می‌دهد که بازشناسی این جرایم بر مدار ملاک‌هایی نظیر «کثرت بزه‌دیدگان»، «خسارات کلان ساختاری» و «وصف غیرقابل‌گذشت»، ضرورتی انفکاک‌ناپذیر در جهت شفاف‌سازی دادرسی کیفری و تدوین پروتکل‌های پیشگیرانه جهت حفاظت از امنیت پایدار اقتصادی است.

واژگان کلیدی: کلیدواژه‌ها: جرایم اقتصادی، ضوابط شناسایی، مبانی فقهی، جرم‌شناسی اقتصادی، سیاست کیفری افتراقی، مصادیق قانونی

طبقه‌بندی JEL: فقه - حقوق - جزا و جرم‌شناسی - حقوق بین‌الملل - حقوق خصوصی

investigation of economic crimes; Definition, nature, rule or criterion, difference, foundations, characteristics, examples and differential criminal policy

Mr. Taheruddin Ghazizadeh and Mr. Abdul Rahman is sincere

Abstract

Due to their transnational nature, technical characteristics and structural complexities, economic crimes are among the fundamental challenges in contemporary legal systems and modern criminological studies. The present study, with the aim of analyzing and disambiguating the concept of "economic crime", seeks to draw the conceptual boundaries of this phenomenon in comparison with similar institutions such as financial crimes, administrative corruption and crimes against property. This research has analyzed the distinguishing criteria in this field by using the descriptive-analytical method and referring to the legal doctrine, jurisprudential standards and criminological theories. The findings of the research show that despite the disparity in providing a comprehensive definition, components such as "falsehood", "desecration of public trust" and "disruption of macro-economic order" constitute the hard core of these crimes; In such a way that the result of these actions, rather than affecting private property, it endangers the stability of the economic system and social capital. In the fundamentals section, the present article, with an epistemological reading of Imamiyyah jurisprudence, found the origin of the criminalization of these behaviors in rules such as "respecting the value of wealth to falsehood", "harmless", "negativity" and the doctrine of "maintaining the system" and emphasized the responsibility of the government in protecting economic health. Also, from the perspective of criminology, the personality profile of the perpetrators (white-collar criminals) and their new tools, which are based on expertise and privileged social positions, were analyzed. Finally, while criticizing the shortcomings in the legislative criminal policy, the necessity of transitioning to a "differentiated criminal policy" has been emphasized. The final results of the research show that the recognition of these crimes based on criteria such as "multiple victims", "major structural damage" and "unforgettable description" is an inseparable necessity in order to clarify criminal proceedings and develop preventive protocols to protect sustainable economic security.

Keywords: Keywords: economic crimes, Identification criteria, Jurisprudential foundations, Economic criminology, Differential penal policy, Legal examples.

متن مقاله

نتوانسته‌اند پاسخگوی نیازهای روز باشند (ساکي، ۱۳۹۱، ۲۵). علاوه بر این، نظریه‌های جرم‌شناختی مانند نظریه آنومی مرتون، که فشار اجتماعی برای کسب ثروت را عامل اصلی می‌داند (گسن، ۱۳۸۵: ۸۹)، یا نظریه ساترلند در مورد جرایم یقه‌سفیدان (ساترلند، ۱۹۴۹، ۱۱۴)، نشان‌دهنده آن است که این جرایم نه تنها فردی، بلکه سازمان‌یافته و فراملی هستند و نیازمند رویکردی میان‌رشته‌ای شامل حقوق کیفری، جرم‌شناسی و اقتصاد است (ایدلهرز، ۱۹۷۰، ۱۰۹). مسئله اصلی، عدم انسجام در ضوابط شناسایی این جرایم است؛ جایی که معیارهای جرم‌شناختی بر فریب و نقض اعتماد تمرکز دارند (شاپیرو، به نقل از دادخدایی، ۱۳۸۹، ۵۵) در حالی که ضوابط اقتصادی بر آثار کلان مانند تورم و بی‌ثباتی (۵۵) بازار تأکید می‌کنند (گری بکر، به نقل از گسن، ۱۳۷۰، ۱۸۴). (این ابهامات، نه تنها کشف و تعقیب جرایم را دشوار می‌سازد، بلکه سیاست کیفری را نیز به سمت رویکردهای افتراقی سوق داده که گاه با اصول قانون اساسی مانند برابری در برابر قانون (اصل ۲۰ (تعارض دارد (پاک‌نیت، ۱۳۹۵، ۴۶). (بنابراین، هدف این پژوهش، ابهام‌زدایی از جرایم اقتصادی از طریق بررسی تعریف، ماهیت، ضوابط، مبانی، ویژگی‌ها مصادیق و سیاست افتراقی است تا زمینه‌ای برای تدوین قوانین جامع فراهم آید. این بررسی، بر اساس روش تحلیلی-توصیفی و با تکیه بر منابع فقهی، حقوقی و جرم‌شناختی، تلاش می‌کند تا خلأهای موجود را پر کرده و پیشنهادهایی عملی برای سیاست‌گذاران ارائه دهد.

مفهوم‌شناسی جرایم اقتصادی ۱.

برای این که عبارت فوق بیش‌تر روشن شده‌باشد نیاز است که این مفاهیم جرم، «اقتصاد» و «جرایم اقتصادی» بررسی شوند. بنابراین، در ذیل به «بررسی آن‌ها پرداخته خواهد شد.

مفهوم جرم: برای واژه جرم کتاب‌های لغت و فرهنگ معناهای ۱-۱.

در دنیای معاصر، جرایم اقتصادی به عنوان یکی از پیچیده‌ترین و مخرب‌ترین پدیده‌های جرم‌شناختی، نه تنها ساختارهای مالی و تجاری را تهدید می‌کنند، بلکه اعتماد عمومی به نظام‌های اقتصادی و سیاسی را نیز به چالش می‌کشند. این جرایم، که اغلب در بستر فعالیت‌های به‌ظاهر مشروع و با بهره‌گیری از دانش تخصصی و فناوری‌های نوین ارتکاب می‌یابند، منجر به اختلال در چرخه تولید، توزیع و مصرف ثروت شده و آثار گسترده‌ای بر امنیت ملی و رفاه اجتماعی بر جای می‌گذارند (نجفی‌ابرنادآبادی، ۱۳۸۶، ۱۳). (با وجود اهمیت فزاینده این مسئله، نبود تعریف واحد و جامع از جرایم اقتصادی در نظام‌های حقوقی مختلف از جمله ایران، ابهامات نظری و عملی فراوانی ایجاد کرده است. قانون‌گذاران اغلب به جای ارائه تعریف، به احصای مصادیق بسنده کرده‌اند، مانند تبصره ماده ۳۶ و بند «ت» ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی که چهارده نوع جرم را برشمرده، بدون آنکه ضابطه‌ای روشن برای شناسایی آن‌ها تعیین کنند (رضوانی، ۱۹۰-۲۵). (این رویکرد، که تحت تأثیر کنوانسیون‌های بین‌المللی مانند پالمو (۲۰۰۰) (و مریدا) ۲۰۰۳ (قرار دارد، خلأ مفهومی را پر نکرده و منجر به چالش‌هایی در سیاست جنایی شده است) (عشماوی، ۱۳۸۶، ۱۷).

بیان مسئله حاضر، بر پایه این واقعیت استوار است که تحولات اقتصادی جهانی، از جمله جهانی‌شدن بازارها و ظهور اقتصاد دیجیتال، جرایم اقتصادی را از جرایم سنتی متمایز ساخته و نیاز به ابهام‌زدایی را ضروری می‌سازد. در ایران، اقتصاد دولتی و دخالت گسترده دولت در بخش‌های اقتصادی، بستر مناسبی برای فساد و رانت فراهم کرده، به گونه‌ای که قوانین پراکنده مانند قانون مجازات اخلاص‌گران در نظام اقتصادی کشور، و قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری

مدیریت تشکیل شده و به معنای «مدیریت خانه یا» تدبیر منزل «است. اما خود واژه «اقتصاد» از ریشه عربی «قصد» گرفته شده و به معنای حدوسط و میانه که بین افراط و تفریط است، مانند جود که حدوسط اسراف و بخل است و در قرآن کریم نیز به همین معنا در آیات متعددی «...بیان شده است، مانند آیه ۱۹ سوره لقمان «وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ» (ترجمه): در رفتارت میانه روی را اختیار کن (یا آیه ۳۲ سوره فاطر «وَمَنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ...» (ترجمه): و برخی از آنها بر خویشتن (ستمکارند و برخی از آنان میانه رو هستند

در اصطلاح نیز برای علم اقتصاد تعریف‌های گوناگونی شده است که برخی از آن‌های عبارت اند از: آدم اسمیت در تعریف علم اقتصاد می‌نویسد: «اقتصاد علمی است که در آن چگونگی تولید، مصرف و توزیع ثروت بررسی می‌شود». «تفضلی، ۱۳۹۱، ۱۱). آلفرد مارشال در تعریف علم اقتصاد می‌نویسد: «اقتصاد عبارت است از: مطالعه رفتار انسان در جریان عادی زندگی یعنی کسب درآمد». «تفضلی، ۱۳۹۱، ۱۲). در تعریف دیگری چنین بیان شده است: «نظام اقتصادی، مجموعه‌ای از قوانین و نهادهای اقتصادی است که با اعمال نظریات دستوری و قواعد علمی و عقلانی و تجربی علم اقتصاد، با در نظر گرفتن اصول مکتب اقتصادی و فروع آن، برای رساندن فایده به آحاد جامعه در تولید و توزیع و مصرف تنظیم و به کار گرفته شده است». «بهبانی، ۱۳۹۹، ۱۹)

مفهوم جرایم اقتصادی: تعدد نظام‌های اقتصادی و تحول فزاینده ۱-۳، علوم جدید در دنیای صنعتی و تجاری و بازارهای مالی و اقتصادی باعث شده است که تعریف واحدی از «جرم اقتصادی» دشوار باشد، زیرا واکنش‌های اجتماعی به این جرائم در زمان‌ها و مکان‌های مختلف متفاوت است. در نظام‌های مختلف اقتصادی، تعریف جرم اقتصادی به دلیل تفاوت در سیاست‌ها و ساختارهای اجتماعی و اقتصادی کشورها

زیادی آورده‌اند، مانند: جرم واژه عربی بوده و از ریشه جرم مشتق شده است. مصدر آن، جرم به معنی قطع کردن بریدن و گناه کردن است که جرم به معنی گناه و بزه اسم مصدر آن است. از این جهت، جرم به طور «استعاره برای هر کار زشت و ناپسند، گناه و خطا به کار می‌رود». دهخدا فرهنگ معین نیز جرم را مترادف گناه و بزه معنا کرده. (۶۷۲۲، ۵، ۱۳۷۳: ۱۳۷۵، ۱، ۱۲۲۵) کلمه مجرم نیز در قرآن کریم به معنی کسی که مرتکب گناه و کار زشت می‌شود به کار رفته است: «إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ...» همانا گناه‌کاران در گمراهی و آتش دوزخ هستند). «...راغب اصفهانی، ۱۳۸۳، ۳۹۱). به طور کلی، واژه جرم و مشتقات آن مجموعاً ۶۶ بار در قرآن کریم طی ۳۶ سوره و ۶۵ آیه به کار رفته است). «مروجی طبسی، ۱۳۹۹، ۹)

در اصطلاح برای جرم تعریف‌های گوناگونی شده است. جامعه‌شناسان جرم را عملی می‌دانند که وجدان عمومی را جریحه دار کرده و موجب واکنش اجتماع می‌شود. جرم‌شناسان جرم را هر نوع انحراف و کج رفتاری نسبت به هنجارهای مورد قبول جامعه که نشانگر حالت خطرناک فرد است و اخلاق گرایان جرم را رفتار مغایر با موازین اخلاقی میدانند. فقیهان نیز جرم را ارتکاب رفتاری که شرع آن را ممنوع نموده و برایش کیفر پیش بینی کرده است دانسته اند؛ (صادقی، ۱۴۰۱: ۱، ۱۷) چنانکه در جریان «کنفرانس اجرای حقوق کیفری اسلام و اثر آن در مبارزه با جرایم»، تعریف زیر از جرم ارائه شد. «جرم عمل مخالفت با اوامر و نواهی کتاب و سنت یا ارتکاب عملی است که به تباهی فرد یا جامعه بینجامد هر جرم را کیفری است که شارع بدان تصریح کرده و یا اختیار آن را به ولی امر یا قاضی سپرده است». «گرجی، ۱۳۵۵، ۱۲۶)

(Oikonomia) مفهوم اقتصاد: واژه «اقتصاد» از کلمه یونانی ۱-۲ قانون یا (Nomos) خانه و (Oikos) گرفته شده است که از دو بخش

اعتماد یا نظام اقتصادی سوءاستفاده کند، بالقوه می‌تواند مرتکب جرم اقتصادی شود. بنابراین، نیاز است جرایم اقتصادی باز تعریف شوند. از این جهت، تعریف واقع بینانه‌تر می‌تواند این باشد که جرم اقتصادی جرمی است که در بستر فعالیت‌های مشروع حرفه‌ای و در چارچوب نظام‌های اقتصادی و سیاسی قانونی شکل می‌گیرد، اما با هدف کسب منفعت یا امتیاز غیرقانونی برای فرد یا سازمان ارتکاب می‌یابد. این نوع جرم معمولاً از طریق سوءاستفاده از قدرت، جایگاه، نفوذ یا اعتماد اجتماعی صورت می‌گیرد و برخلاف جرایم خشونت‌آمیز، متکی بر تقلب، فریب، دانش اقتصادی و بهره‌گیری از ساختارهای مشروع اقتصادی است. (عشماوی، ۱۳۸۶، ۱۷). و برخی دیگر از تعاریف، کسب امتیاز مادی را مدنظر قرار داده‌اند. بر این اساس مجرمان کلان اقتصادی افرادی هستند که برای دستیابی به اهداف نامشروع خود از رانت‌های سیاسی و اقتصادی ناشی از برقراری روابط با صاحب‌منصبان و افراد بانفوذ در دستگاه‌های متولی منابع اقتصادی بهره‌گیری نموده و موجب ایجاد انحراف در منابع اقتصادی می‌شوند (زمانی، ۱۳۸۸، ۴۶).

در سطح بین‌المللی، کنوانسیون پالمو (۲۰۰۰) (بر جرائم سازمان‌یافته فراملی مانند پولشویی تمرکز دارد، کنوانسیون مریدا (۲۰۰۳) (فساد را مصادیق عملی را مشخص (FATF ۲۰۰۴) هدف قرار داده، و توصیه‌ها می‌کنند، بدون تعریف صریح). یعنی به مصادیق آن به نحوی پرداخته‌اند بدون این که از جرم اقتصادی تعریفی کرده باشند و حتی قانون‌گذاران اکثر کشورها از این رویه تأثیر پذیرفته و بدون تعریف از این جرائم به بیان مصادیق آن پرداخته‌اند مانند ق.م.ا. و فرانسه). (نجفی‌ابرنادآبادی، ۱۳۸۶، ۱۳).

در ایران، قانون‌گذار در تبصره ماده ۳۶ و بند «ت» ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی مصادیق جرائم اقتصادی را برشمرده که در مجموع

پیچیده است.

برخی از مهم‌ترین تعاریف جرائم اقتصادی را می‌توان چنین بیان کرد: در یک تعریف اولیه و کلی «جرائم اقتصادی» را جرائمی دانسته‌اند که برای دست‌یابی به یک امتیاز مالی ارتکاب می‌یابند. لوک بچر و کلوز (تعریف مبتنی بر تبعات) به نقل از ساکی: «جرائم اقتصادی. (۱۳۴، ۱۳۸۶ عبارت‌اند از جرائمی که علیه اقتصاد کشور ارتکاب می‌یابند یا به این قصد انجام می‌شوند یا در عمل موجب اختلال در نظام اقتصادی کشور می‌شوند)». (ساکی، ۱۳۹۱، ۲۵). در تعریف دیگری چنین بیان شده است: جرم اقتصادی، جرمی نیست که ویژگی اقتصادی داشته باشد بلکه «جرمی است که آثار و تبعات سوء اقتصادی به همراه داشته‌باشد (رضوانی، ۱۳۹۹، ۱۶). برخی دیگر، جرایم اقتصادی را به دو دسته عمده و تحت عناوین خاص تقسیم نموده و تعریفی مبتنی بر نوع فعالیت ارائه کرده‌اند. دسته اول جرایمی است که توسط تجار و بازرگانان ارتکاب می‌یابد و برای کسب منافع و عایدات مادی صورت می‌گیرد، مانند خودداری از پرداخت مالیات که به آن جرایم یقه‌سفید گفته می‌شود. دسته دوم جرایمی است که منجر به تحصیل نامشروع کالا و خدمات یا تحصیل کالا و خدمات به روش نامشروع می‌شود که به جرایم سازمان‌یافته مشهور است. در انجام هر دو نوع جرم، عمل غیرفیزیکی برای به دست آوردن سود مالی یا منفعت شغلی صورت می‌گیرد. (میرسعیدی و زمانی، ۱۳۹۲، ۸).

هرچند این مفهوم (جرم اقتصادی) (در ابتدا نزدیک به ایده «جرم یقه‌سفیدان» (ساترلند بود - یعنی اعمال غیرقانونی از سوی افراد موجه و از طبقه اجتماعی بالا - اما با گسترش حوزه‌های اجتماعی و اقتصادی امروزه «جرم اقتصادی» دیگر محدود به طبقه خاصی نیست. بلکه هر فردی که به سبب موقعیت، اختیار یا سرمایه اجتماعی خود بتواند از

هم نمی‌توان تعریفی ارائه نمود که جامع و مانع باشد. شاید بهتر این باشد تا به جای ارائه تعریف از جرم اقتصادی، معیارها و ضوابط این‌گونه جرایم بررسی شود. این دیدگاه با توجه به رشد روزافزون فناوری و پیدایش جرایم جدید در عرصه اقتصادی، از اهمیت بیشتری برخوردار است. مسلماً با ارائه تعریف از هر چیزی، مفاهیم و مصادیق آن محصور شده و پدیده‌های مستحدث (نوپدید) از شمول آن بیرون خواهند ماند. لذا به طور کلی دو ضابطه برای شناسایی جرایم اقتصادی مورد بررسی قرار خواهد گرفت: یکی جرم‌شناختی و دیگری اقتصادی. در کنار این دو معیار، به ضابطه مبتنی بر نظریات اقتصادی نیز اشاره خواهد شد.

ضابطه یا معیار جرایم اقتصادی ۲.

از آنجا که در میان حقوق‌دانان و قانون‌گذاران، اجماع‌نظری بر سر یک تعریف واحد و جامع از «جرم اقتصادی» وجود ندارد (نجفی‌ابرنادآبادی بسیاری از صاحب‌نظران برای درک ماهیت و شناسایی دقیق، (۵۲: ۱۳۸۴ این پدیده، به جای ارائه تعریف، به تبیین ضوابط و معیارهای تشخیص آن روی آورده‌اند. این رویکرد به‌ویژه با توجه به رشد روزافزون فناوری و ظهور جرایم نوپدید که در قالب‌های سنتی نمی‌گنجند، از اهمیت دوچندانی برخوردار است. در این راستا، برای شناسایی جرایم اقتصادی عمدتاً بر دو ضابطه کلیدی تمرکز می‌شود: نخست، ضابطه جرم‌شناختی که بر محور «نظریه تزویر» و رفتارهای متقلبانه در بستر فعالیت‌های تجاری شکل گرفته است و دوم، ضابطه اقتصادی که به تحلیل اثرات این جرایم بر چرخه کلان مالی و نظم اقتصادی می‌پردازد. این معیارها با تکیه بر ابزارهایی نظیر شفافیت قانونی و تحلیل ساختار بازار، تلاش می‌کنند تا خلأ ناشی از نبود تعریفی واحد را پر کرده و مرزهای این جرایم را از سایر مفاهیم مشابه متمایز سازند). ایدلهرز، پیشین)

نظریه جرم‌شناختی: در حوزه جرم‌شناسی اقتصادی، به دلیل ماهیت ۱-۲

شامل چهارده نوع جرم است) ۱۳ مورد در تبصره ماده ۳۶ و یک مورد کلاهبرداری- در ماده ۱۰۹ افزوده شده است. (قانون‌گذار ایران نیز - مانند بسیاری از کشورها، در تلاش برای تدوین قوانین جدید جهت مقابله با این جرائم است. این جرائم معمولاً در بستر نهادها و بنگاه‌های اقتصادی، شرکت‌ها، یا مؤسسات رخ می‌دهند و هدف یا نتیجه‌ی آن‌ها ایجاد اختلال در نظام اقتصادی کشور است. قانون‌گذار ایران برای مقابله با آثار گسترده و مخرب این جرائم، مجموعه‌ای از قوانین خاص را تصویب کرده است، از جمله: قانون مجازات اخلال‌گران در نظام اقتصادی کشور، (قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی)، (قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی)، (قانون مجازات تبانی در معاملات دولتی)، (قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری)، (مقررات جزایی قانون دیوان محاسبات (و) مواد ۵۸۸ تا قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵). (علت اصلی گسترش جرائم ۵۹۷ اقتصادی در اقتصاد دولتی، وجود فساد و رانت ناشی از قدرت انحصاری مدیران دولتی و سوءاستفاده از منابع ملی است، به ویژه با وجود دخالت شدید دولت در بخش‌های اقتصادی. بنابراین، از مجموع مواد یادشده چنین برمی‌آید که مقنن، ملاک شناسایی جرم اقتصادی را «مال‌محور بودن موضوع جرم» و «صدمه به امنیت یا اعتماد عمومی در فعالیت‌های اقتصادی دولت» دانسته است. افزون بر این، باید توجه داشت که در بند ج ماده ۴۷ قانون مجازات اسلامی، جرائم اقتصادی با موضوع بیش از یکصد میلیون ریال از شمول تعویق و تعلیق مجازات خارج شده‌اند، امری که اهمیت ویژه قانون‌گذار نسبت به این نوع از بزهکاری را نشان می‌دهد). رضوانی، ۱۳۹۹، ۱۹-۲۵)

از مطالب فوق به وضوح برمی‌آید که تعریف واحدی از جرم اقتصادی توسط قانون‌گذاران و حقوق‌دانان صورت نگرفته و به طور قطع و یقین

ندارند. البته این نظریه با چالش‌هایی نیز روبروست؛ از جمله اینکه بیشتر با جوامع سرمایه‌داری مادی‌گرا انطباق دارد و در جوامعی با اقتصاد دولتی، ریشه جرایم را باید در «فساد سیستماتیک» جستجو کرد (نجفی‌ابرنادآبادی، ۱۳۸۴، ۷۳). (همچنین، این نظریه در تحلیل جرایم سازمان‌یافته بین‌المللی که بر پایه شبکه‌های حرفه‌ای و فراملی شکل می‌گیرند، کارایی کاملی ندارد.

ب. نظریه محیط و شرایط اقتصادی: این نظریه بر این باور است که ساختار نظام اقتصادی و هنجارهای محیطی، بستر اصلی شکل‌گیری جرایم اقتصادی هستند. در نظام‌های سرمایه‌داری و اقتصاد آزاد، رقابت فشرده برای سود حداکثری، تجمل‌گرایی و پیوند میان قدرت سیاسی و ثروت، زمینه‌ساز جرایمی چون تقلب مالیاتی و ارتشا می‌گردد؛ جرایمی که به دلیل نفوذ مرتکبان، گاه با اغماض مواجه شده و برای آنان وجهه‌ای مشروع «می‌یابد. در مقابل، در نظام‌های اقتصاد دولتی، بسترهای فساد» بیشتر به سمت اختلاس و تصرف غیرقانونی در اموال عمومی سوق می‌یابد. از دیدگاه «ساترلند» محیط کسب‌وکار می‌تواند به ایجاد یک خرده‌فرهنگ بزهکارانه «منجر شود که در آن، ارتکاب جرم برای بقا در» بازار، امری ضروری تلقی می‌گردد. همچنین «گایس» معتقد است جرایم اقتصادی به سه دلیل از جرایم عادی متمایز و برخورد با آن‌ها دشوارتر است: ۱. دشواری در احراز رابطه علیت میان جرم و خسارت؛ ۲. تدریجی بودن ظهور آثار تخریبی و ۳. وسیع و نامشخص بودن طیف بزه دیدگان. این عوامل در مجموع موجب افزایش احساس امنیت در مجرمان و تکرار رفتار مجرمانه می‌گردد (زراعت، ۱۳۹۱، ۶۲). (به‌طور کلی، از منظر محیط اقتصادی، می‌توان ریشه‌های این بزهکاری را در مواردی چون: سوءاستفاده از قدرت شرکت‌های بزرگ، اغماض حاکمیت در برخورد با سرمایه‌داران بانفوذ، عدم شفافیت در فضای

میان‌رشته‌ای این پدیده، هنوز تعریف واحدی که مورد اتفاق نظر همگان باشد ارائه نشده و «ابهام‌های نظری و مفهومی» در این زمینه پابرجاست (نورزاد، ۱۳۸۹: ۲۲). (با این حال، هسته مرکزی این جرایم بر پایه «فریب تقلب و سوءاستفاده از اعتماد در بستر فعالیت‌های به‌ظاهر قانونی» استوار است که با هدف کسب منافع مالی از طریق نقض تعهدات صورت می‌گیرد) گسن، پیشین: ۵۰. (به طور کلی، نظریات جرم‌شناختی این حوزه، جرایم اقتصادی را در سه دسته‌بندی اصلی تحلیل می‌کنند: ۱. فقدان صداقت حرفه‌ای: شامل رفتارهایی نظیر تبلیغات گمراه‌کننده خیانت در امانت و تبانی در قیمت‌گذاری. ۲. اخلال در نظام رقابت: مانند نقض مقررات بازار آزاد و تبانی در مناقصات دولتی و خصوصی. ۳. تخلف از قوانین مالی و حاکمیتی: شامل اقداماتی همچون احتکار، فرار مالیاتی و معاملات غیرشفاف) همان، ۱۰. (ضابطه نظریه جرم‌شناختی برای شناخت جرایم اقتصادی چهار نظریه مطرح می‌کند که به آن پرداخته می‌شود.

الف (نظریه آنومی): رابرت مرتون «در نظریه آنومی» بی‌هنجاری (معتقد است که وقتی در یک جامعه، «رسیدن به ثروت» به هدف نهایی تبدیل شود اما «راه‌های قانونی» برای همه فراهم نباشد، جرم اقتصادی متولد می‌شود. در واقع، زمانی که فرهنگ جامعه بر موفقیت مادی تأکید بیش از حد می‌کند، افراد برای رسیدن به این هدف، رعایت قانون را در اولویت دوم قرار می‌دهند) گسن، ۱۳۵۸، ۸۹. (از این منظر، جرم اقتصادی نتیجه فشاری است که ساختار جامعه بر افراد وارد می‌کند. وقتی، توزیع فرصت‌ها نابرابر باشد، افراد برای عقب نماندن از مسابقه ثروت ابزارهای نامشروع را جایگزین روش‌های قانونی می‌کنند. مرتون راهکار مقابله با این جرایم را «فرصت‌سازی عادلانه» می‌داند؛ زیرا معتقد است اگر راه‌های مشروع باز باشند، افراد تمایلی به پذیرش برچسب مجرمانه

«می‌شوند: ۱. انگیزه مرتکب: محوریت این جرایم بر «کسب سود مادی استوار است. به باور «استراتن‌ورث»، با این معیار حتی جرایمی مانند قمار یا قتل‌های قراردادی نیز در زمره جرایم اقتصادی قرار می‌گیرند (دادخدایی، ۱۳۸۹، ۵۵). (همچنین «فونتان» انگیزه‌هایی چون عدم بلوغ اجتماعی و «جنون تحصیل مال» را محرک اصلی بزهکار می‌داند. ۲. ابزار و موضوع جرم: وجه تمایز این جرایم، وقوع آن‌ها در بستر قراردادهای تجاری و فعالیت‌های اقتصادی است که فراتر از چارچوب یک شرکت، کل سیستم مالی جامعه را هدف قرار می‌دهد. ۳. ویژگی‌های عمل ارتكابی) «نقض اعتماد»: (ساترلند «و» «شاپیرو» تأکید دارند که جوهر جرم اقتصادی نه خشونت، بلکه «نقض اعتماد» و «تزویر» است. در اینجا «حیله و فریب» جایگزین زور فیزیکی شده و رفتارها در پوششی از فعالیت‌های به‌ظاهر قانونی انجام می‌شوند). ساترلند، پیشین. ۴. آثار و نتایج: از منظر اندیشمندانی چون «ماگنوسون»، هر عملی که به نظم کلان مالی و سیاست اقتصادی «دولت آسیب بزند، جرم اقتصادی محسوب می‌شود». هدف این جرایم فراتر از مالکیت خصوصی، اخلال در چرخه کلان مالی جامعه است). (مگنوسون، ۱۹۷۹، ۸۹). ۵. موقعیت مرتکب: طبق نظریه ساترلند، «این بزهکاران همان «مجرمان یقه‌سفید» هستند که با بهره‌گیری» از نفوذ اجتماعی، تخصص فنی و پیچیدگی‌های ناشی از توسعه صنعتی و فناوری‌های نوین، به ارتکاب جرم مبادرت می‌ورزند.

ضوابط مبتنی بر واقعیت‌های اقتصادی: این معیارها به جای ۲-۲. تعاریف انتزاعی حقوقی، بر تحلیل رفتاری و مالی متمرکز هستند. اندیشمندانی چون گری بکر، سیمپسون و فون‌نیومن با استفاده از ابزارهای علم اقتصاد، جرم را دسته‌بندی می‌کنند: ۱. معیار محرک‌های مرتکب) «انگیزه‌محور: (در این دیدگاه، جرم اقتصادی رفتاری است که محرک اصلی آن «کسب منفعت مالی یا امتیاز تجاری» باشد. بر این

اقتصادی و پیچیدگی‌های فنی و تخصصی این جرایم جستجو کرد که مانع از حساسیت افکار عمومی و کنترل مؤثر بیرونی می‌شود. ج (نظریه روان‌شناختی) شخصیت جنایی: (این دیدگاه که به نظریه شهرت دارد، تفاوت میان (Pinatel) شخصیت جنایی «ژان پیناتل» مجرم و غیرمجرم را نه در نوع، بلکه در میزان و درجه برخی ویژگی‌های روانی می‌داند. پیناتل هسته مرکزی شخصیت بزهکار را متشکل از چهار ویژگی می‌شناسد که در مجرمان اقتصادی به شکل زیر بروز می‌کند: ۱. خودخواهی: ترجیح منافع شخصی بر مصالح عمومی و استفاده از هر ابزاری برای ارتقای جایگاه مالی. ۲. بی‌ثباتی: بی‌تفاوتی نسبت به پیامدهای قانونی و هشدارهای اجتماعی. ۳. خشونت: در این حوزه به معنای پافشاری و سرسختی در برابر موانع قانونی برای رسیدن به مقصود است. ۴. فقدان عاطفه: از بین رفتن حس ترحم نسبت به بزه دیدگان که منجر به آسیب‌های مالی گسترده به جامعه می‌شود) (زراعت، پیشین، ۵۹). برخلاف مجرمان عادی، مجرمان اقتصادی نه تنها از سرزنش جامعه نمی‌هراسند، بلکه به دلیل تخصص و پیچیدگی جرایم‌شان، احساس غرور می‌کنند. گاهی حتی افکار عمومی به دلیل عدم درک قبح واقعی جرم، هوش این افراد را تحسین می‌نماید) (نجفی‌ابرنادآبادی، ۱۳۸۴). (در همین راستا، «مرگن» ویژگی‌های «مجرمان یقه‌سفید» را در مؤلفه‌هایی چون خودمحوری، قدرت‌طلبی، ریاکاری و فقدان وجدان اخلاقی، خلاصه می‌کند. وی معتقد است این مجرمان با استدلال‌های فریبنده اقدامات خود را بخشی از قواعد بازار جلوه داده و آن را توجیه می‌کنند. (میرجین، ۱۹۷۰، ۲۶۹).

د. نظریه مختلط (ترکیبی): (این نظریه بر این پایه استوار است که جرم اقتصادی پدیده‌ای تک‌عاملی نیست، بلکه از تلاقی چندین مؤلفه بنیادین شکل می‌گیرد. شاخص‌های اصلی این رویکرد به شرح زیر تبیین

الف (جرایم علیه سیاست‌های اقتصادی دولت: این جرایم، ابزارهای کنترلی حاکمیت) سیاست‌های پولی و مالی (را هدف قرار می‌دهند، مانند خلق مجرمانه پول: شامل جعل اسکناس یا اسناد بانکی) مانند چک) است که منجر به تورم و سلب اعتماد عمومی می‌شود. طبق ماده ۵۲۶ قانون مجازات اسلامی، ارتکاب این اعمال به قصد اختلال در نظام، در زمره جرایم اقتصادی است (میرمحمدصادقی، ۱۳۸۱، ۲۶۸). (جرایم بازار سرمایه) بورس: (اقداماتی چون دستکاری قیمت‌ها، استفاده از اطلاعات نهانی و فریب در معاملات که ثبات بازار را از بین می‌برد). ویژون لایتون، ۲۰۰۰، ۸). ربا: از آنجا که ربا مانع تولید شده و در نظام اقتصادی اختلال ایجاد می‌کند، به عنوان جرمی علیه سیاست‌های اقتصادی شناخته می‌شود. حبس مجرمانه پول (فرار مالیاتی و گمرکی): (شامل تقلب در دفاتر یا اظهارنامه‌های نادرست برای فرار از پرداخت حقوق دولت است که مستقیماً مخارج عمومی را هدف قرار می‌دهد) (نورزاد، ۱۳۸۹، ۱۴۷). ب) (جرایم علیه فعالیت‌های اقتصادی: این جرایم در چرخه‌های تولید، توزیع و مصرف رخ می‌دهند، مانند: جرایم در سطح بنگاه‌ها و شرکت‌ها شامل ثبت شرکت‌های صوری برای اخذ وام، کلاهبرداری‌های هرمی و فریب سهامداران. برخی قوانین) مانند قانون ارمستان (تأسیس شرکت بدون قصد فعالیت تجاری و صرفاً برای فرار مالیاتی را جرم می‌دانند (ویلفراید، ۲۰۰، ۲۷۳-۲۹۱). نقض حقوق مصرف‌کننده: استفاده از تبلیغات گمراه‌کننده و عرضه کالای بی‌کیفیت یا تقلبی که باعث انتخاب اشتباه مشتری می‌شود) (حسینی، ۱۳۸۸، ۳۹). (اختلال در رقابت سوءاستفاده از موقعیت برتر در بازار، انحصارطلبی، قیمت‌گذاری، تهاجمی برای حذف رقبا و توافقات پنهانی برای کنترل قیمت‌ها) (صادقی پیشین، ۱۸۱-۱۸۳). (ضابطه اقتصادی معتقد است «هر فعل یا ترک فعلی که به بنیان‌های اقتصادی جامعه لطمه بزند»، فارغ از اینکه مجرم چه کسی

اساس، هر نقض قانونی که با هدف تحصیل ثروت صورت گیرد) مانند قاچاق کالا، ارز و مفاسد مالیاتی)، در این گروه جای می‌گیرد. ۲. معیار عواید اقتصادی (پیامدمحور): (این معیار بر مبنای «هزینه‌ها و آسیب‌های وارده» استوار است. در اینجا جرم اقتصادی رفتاری است که علاوه بر بزه‌دیدگان مستقیم، به کل «نظام اقتصادی» یا «دولت» آسیب می‌زند. مصادیقی چون احتکار مایحتاج عمومی، تأسیس شرکت‌های هرمی و اختلال در نظام توزیع، به دلیل آثار کلان و فراتر از خسارت شخصی جرم اقتصادی محسوب می‌شوند) (نورزاد، ۱۳۸۹، ۵۱). (۳. معیار فرآیندهای اقتصادی) انتخاب عقلانی: (این نظریه که توسط گری بکر توسعه یافت، ارتکاب جرم را یک «فرآیند تصمیم‌گیری مشابه انتخاب مصرف‌کننده در بازار» می‌داند. رویکرد نئوکلاسیک: بکر معتقد است مجرم اقتصادی فردی عاقل است که بین «سود حاصل از جرم» و «هزینه احتمالی مجازات» دست به محاسبه می‌زند. مدل: «افراد زمان خود را بین کار قانونی و فعالیت مجرمانه تقسیم می‌کنند. اگر درآمد احتمالی از جرم، با احتساب ریسک دستگیری، بیشتر از کار قانونی باشد، فرد به سمت بزهکاری سوق می‌یابد). شوکوئیست، ۱۹۷۳، ۱۲۴). در این نگاه مجرم مانند یک «سرمایه‌گذار» عمل می‌کند که تمام توجهش معطوف به ارزیابی هزینه-فایده است) (گسن، ۱۳۷۰، ۱۸۴). (از این رو، افزایش قطعیت در مجازات «و» شدت کیفر» هزینه‌ی جرم را بالا برده و مانع از ارتکاب آن می‌شود.

ضابطه اقتصادی) مبتنی بر نظم و فعالیت اقتصادی: (ضابطه ۲-۳ اقتصادی، برخلاف دیدگاه‌های قبلی، بر جنبه عینی جرم) تأثیر بر اقتصاد) تأکید دارد تا جنبه‌های شخصی مجرم. در این نگاه، جرم اقتصادی عملی است که سلامت فعالیت‌ها و سیاست‌های مالی کلان را مختل می‌کند: این ضابطه به دو حوزه اصلی تقسیم می‌شود

بجنوردی، ۱۳۱۹، ۱۷۶. (۲). حفظ نظام و مصلحت عمومی: از آنجا که بقای جامعه در گرو نظم اقتصادی است، عقل حکم می‌کند که هر رفتاری که این نظم را مختل نماید، جرم تلقی شود. این مسئله در راستای صیانت از «اعتباریات» و ارزش‌های نوین اقتصادی تعریف می‌شود (مهدوی و دیگران، پیشین، ۱۱۵. (۳). عدالت توزیعی: ضرورت جلوگیری از انباشت غیرعادلانه ثروت) تداول ثروت در دست اغنیا (و بازتوزیع منصفانه دارایی‌ها، از دیگر پایه‌های عقلی است که ضرورت برخورد کیفری با مفسدان اقتصادی را توجیه می‌کند

ماهیت جرایم اقتصادی ۴.

ماهیت جرایم اقتصادی به رفتارهایی مربوط می‌شود که سیاست‌ها و فعالیت‌های اقتصادی کشور را مختل می‌کنند. برای نمونه، رعایت نکردن ضوابط در توزیع تسهیلات یا اعمال تبعیض از سوی کارگزاران دولتی، نسبت به بخش خصوصی، از مصادیق فساد اقتصادی است. برخی جرایم مالی را بخشی از جرایم اقتصادی می‌دانند، اما این دو از نظر هدف تفاوت دارند؛ در جرایم مالی، منافع دولت و خزانه عمومی آسیب می‌بیند، مانند اختلاس و تدلیس در معاملات دولتی (میرسعیدی و زمانی در حالی که جرایم اقتصادی معطوف به صیانت از (۲۰، ۱۳۹۲، ساختارهای تولید، توزیع و مصرف ثروت‌اند، مانند پول‌شویی یا اختلال در نظام ارزی. در عین حال، جرایم اقتصادی مفهومی گسترده‌تر از جرایم کسب‌وکار دارند و معمولاً دارای ویژگی‌های زیرند: ۱. در بستر فعالیت‌های تجاری و حرفه‌ای برای کسب سود شکل می‌گیرند. ۲. به صورت سازمان‌یافته و منسجم رخ می‌دهند. ۳. با استفاده از سازوکارهای ظاهراً قانونی و فنی انجام می‌شوند. ۴. مرتکبان اغلب از موقعیت اجتماعی یا سیاسی برخوردارند). رایکوجوز، ۲۰۱۲، ۲۱)

این جرایم علاوه بر نظام اقتصادی، کل ساختار اجتماعی را تحت تأثیر

باشد، یک جرم اقتصادی است. هدف اصلی در اینجا، حفظ «نظم عمومی اقتصادی» و ثبات شاخص‌هایی مانند اشتغال، تولید و کنترل تورم است. مبانی جرم‌انگاری جرایم اقتصادی ۳.

مبانی جرم‌انگاری جرایم اقتصادی در فقه امامیه در دو دسته اصلی شرعی و عقلی تبیین شده است که خلاصه آن به شرح زیر است

مبانی شرعی (قرآن و سنت): (این مبانی بر پایه اصولی است که ۱-۳- مستقیماً از ادله وحیانی استخراج شده‌اند: ۱. حرمت اکل مال به باطل این اصل که بر پایه آیاتی نظیر (آیه ۱۸۸ سوره بقره) "وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ" استوار است، به عنوان مبنای «جرم‌انگاری ابتدایی» شناخته می‌شود. بر این اساس، هرگونه تملک دارایی دیگران که فاقد سبب مشروع و قانونی باشد، ممنوع و واجد وصف مجرمانه است (مهدوی و دیگران، ۱۳۹۶، ۱۱۸. (۲). حرمت تعاون بر اثم: این مبنا با استناد به آیه و لا تعاونوا علی الایم و العداون «مطرح می‌شود و ناظر بر «جرم‌انگاری» تکمیلی» است. این اصل به حاکمیت اجازه می‌دهد تا علاوه بر جرم اصلی، فعالیت‌های یاری‌دهنده به چرخه جرم (مانند معاونت در فساد مالی (را نیز جرم‌انگاری کند) موسوی بجنوردی، ۱۳۸۵، ۱۸. (۳). حرمت مقدمه حرام: طبق این مبنا، هرگاه انجام عملی مباح در ظاهر، لزوماً به وقوع یک حرام اقتصادی (مانند اختلال در نظام) منجر شود، آن مقدمه نیز حرام و قابل جرم‌انگاری است. این اصل برای صیانت از ارزش‌های اقتصادی در مراحل پیش‌جرمی کاربرد دارد (موسوی خمینی، ۱۳۸۱، ۴۷).

مبانی عقلی: این مبانی بر پایه ادراک عقل و مصلحت عمومی ۲-۳- جامعه بنا شده‌اند: ۱. قاعده لاضرر: نفی هرگونه حکم یا فعالیتی که موجب ورود خسارت به آحاد جامعه یا پیکره اقتصاد ملی شود، از محکم‌ترین مبانی عقلی برای منع جرایم اقتصادی است (موسوی

گذشت هستند. مصادیق اصلی آن سرقت، کلاهبرداری (در سطح خرد) تخریب و تصرف عدوانی است (نویسنده، سایت معین سافت)

تفاوت جرایم اقتصادی با جرایم مالی و فساد مالی: جرایم مالی ۵-۲، این اصطلاح عموماً به جرایمی اطلاق می‌شود که موضوع مستقیم آنها اموال، دارایی‌ها و مالکیت است. در یک تقسیم‌بندی، می‌توان جرایم مالی را زیرمجموعه یا شکل خردتری از جرایم اقتصادی دانست. به بیان دیگر وقتی جرایمی مانند اختلاس یا کلاهبرداری در مقیاس وسیع و سازمان‌یافته انجام شده و هدف یا نتیجه آن ضربه زدن به پایه‌های اقتصادی کشور باشد، از حیثه جرم مالی صرف خارج و به جرایم اقتصادی ارتقا می‌یابند. بنابراین، تفاوت در مقیاس، سازمان‌یافتگی و شدت تأثیر است. فساد مالی: این مفهوم بر سوءاستفاده کارکنان دولت و مأموران عمومی از موقعیت و اختیارات قانونی خود برای کسب منافع مالی شخصی یا گروهی دلالت دارد. مرتکب خاص (کارمند دولت و مأمور خدمات عمومی (و ارتباط جرم با وظایف شغلی، از مؤلفه‌های کلیدی آن است. بنابراین، فساد مالی یک گونه خاص از جرایم مالی است که توسط یک گروه مرتکب ویژه (دولتی) انجام می‌شود. در مقایسه با جرایم اقتصادی، می‌توان گفت همه مصادیق فساد مالی، لزوماً جرم اقتصادی محسوب نمی‌شوند، مگر آنکه وسعت و تأثیر آن به حدی باشد که نظام اقتصادی را مختل کند. از طرفی، همه مرتکبان جرایم اقتصادی کارمند دولت نیستند مانند قاچاقچیان بخش خصوصی (میرسعیدی و (زامانی، ۱۳۹۲، ۱۳-۱۹).

جرایم اقتصادی در برابر جرایم تجاری (کسب و کار): جرایم ۳-۵ تجاری: این جرایم ناظر بر تخلفات و اعمال مجرمانه‌ای هستند که در چارچوب روابط و فعالیت‌های تجاری بین بازرگانان یا در عملیات بنگاه‌های اقتصادی رخ می‌دهد. نمونه‌های آن می‌تواند شامل تخلفات

قرار می‌دهند و کنترل آن‌ها نیازمند سیاست جنایی جامع است. در ایران نیز به دلیل برخی آسیب‌های ساختاری، احتمال وقوع این نوع جرایم، نسبت به نظام‌های اقتصادی پیشرفته بیشتر است (حسنی و مهرا، ۱۳۹۴، میان جرایم اقتصادی، فساد مالی و فساد اقتصادی همپوشانی‌هایی (۴۵) وجود دارد، اما یکسان نیستند. فساد مالی معمولاً ناشی از سوءاستفاده صاحبان قدرت برای منافع شخصی است، در حالی که مرتکبان جرایم اقتصادی می‌توانند از هر قشر اجتماعی باشند. همچنین، فساد اقتصادی به خودی خود جرم محسوب نمی‌شود، بلکه معیاری برای شناسایی رفتارهایی است که بنیان نظام اقتصادی را تهدید کرده یا در فعالیت‌های اقتصادی اخلال ایجاد می‌کنند (میرسعیدی و زمانی، پیشین، ۱۶).

تفاوت جرایم اقتصادی با مفاهیم مشابه دیگر ۵.

تفاوت جرایم اقتصادی با جرایم علیه اموال: این دو مفهوم، اگرچه ۱-۵ ممکن است در مصادیقی مانند کلاهبرداری مشترک باشند، اما از حیث مبنا و اثر کاملاً متمایزند. جرایم اقتصادی، مهم‌ترین ویژگی آن، اخلال در نظام اقتصادی کشور است. معیار شناسایی، وسعت تأثیر و لطمه‌ای است که به ساختارهای کلان اقتصادی مانند تولید، توزیع، مصرف و سیاست‌های پولی و مالی وارد می‌آید. بزه‌دیدگان این جرایم، عموم مردم و کل جامعه هستند و خسارت آن فراگیر است. به تبع این اثر عمومی این جرایم غیرقابل گذشت بوده و تعقیب آنها منوط به شکایت شاکی، خصوصی نیست. مصادیق شاخص شامل پولشویی، قاچاق کالا و ارز احتکار، اخلال در نظام پولی و ارزی می‌شود. جرایم علیه اموال: محور این جرایم، تعدی به حق مالکیت یا خود مال اشخاص حقیقی یا حقوقی معین است. تأثیر آنها فردی یا گروهی محدود است و لزوماً نظام اقتصادی را مورد هدف قرار نمی‌دهد. بزه‌دیدگان، افراد یا اشخاص خاصی هستند. بسیاری از این جرایم (مانند خیانت در امانت (قابل

(موسوی‌مجاب، ۱۳۸۳: ۱۸). ۳. پویایی و انطباق‌پذیری بزهکاران اقتصادی با سرعتی بسیار فراتر از سازمان‌های دولتی، خود را با شرایط جدید بازار و فناوری‌های نوین تطبیق می‌دهند. استفاده از ابزارهای فنی در حوزه‌هایی چون بورس و تجارت الکترونیک، به این جرایم جنبه فراملی و سازمان‌یافته بخشیده و تعقیب آن‌ها را با دشواری‌های ساختاری و قانونی مواجه کرده است. (احمدی، ۱۳۹۲، ۶۳۸). ۴. گستردگی دامنه خطر و خسارت: خطرناکی این جرایم فراتر از خسارات مالی صرف است و نظم اقتصادی و اعتماد عمومی جامعه را هدف قرار می‌دهد این اعمال می‌تواند منجر به نقض حقوق بشر، آسیب‌های جبران‌ناپذیر به محیط زیست و سلامت عمومی شوند. (نجفی‌ابرنادآبادی، ۱۳۸۴، ۱۱) در این حوزه، «تزویر» «جایگزین» «خشونت» (می‌شود؛ نوعی خشونت انحرافی که نتایج آن با تأخیر ظاهر شده اما پتانسیل آسیب‌رسانی به میلیون‌ها انسان را دارد. ۵. برخورداری از اطلاعات و تخصص ویژه ارتکاب جرایم اقتصادی مستلزم بهره‌مندی از دانش، مهارت و موقعیت شغلی خاص است. مرتکبان این جرایم معمولاً افرادی با هوش تجاری بالا هستند که با تسلط بر ریزه‌کاری‌های فنی و تخصصی (مانند الگوریتم‌های بانکی یا بازار سرمایه)، از اعتماد حرفه‌ای سوءاستفاده کرده و نظم امنیت اقتصادی را مختل می‌کنند (صادق‌نژادنائینی و ابراهیمی قابل‌یادآوری است که در جایی دیگر، برخی ویژگی‌های (۱۶، ۱۳۹۲ متفاوت‌تری نیز برای این جرایم بیان کرده‌اند، مانند: مالی بودن جرایم اقتصادی، چندوجهی بودن جرم اقتصادی، قراردادی بودن جرم اقتصادی کلان‌بودن جرم اقتصادی، مقیدبودن جرم اقتصادی، عدم شمول مرورزمان جرم اقتصادی و غیر قابل‌گذشت‌بودن جرم اقتصادی) (روشندل، ۱۴۰۳، ۷-۱۳).

واکاوای مصادیق جرایم اقتصادی ۷.

شرکت‌ها در قوانین تجارت، نقض مقررات خاص بازرگانی یا تخلفات قراردادی با ماهیت کیفری باشد. رابطه با جرایم اقتصادی: رابطه این دو مفهوم عموم و خصوص منوجه است. بسیاری از جرایم تجاری، ماهیتاً اقتصادی هستند، تمایز کلیدی در سطح و دامنه تأثیر است، وقتی یک جرم تجاری (مانند دستکاری در بازار سرمایه یا تقلب گسترده در گزارش‌های مالی یک شرکت بزرگ (از حد یک شرکت یا چند طرف قرارداد فراتر رفته و ثبات بازار، اعتماد سرمایه‌گذاران یا بخشی از نظام اقتصادی ملی را تهدید کند، در زمره جرایم اقتصادی قرار می‌گیرد. به عنوان مثال، تقلب در بازار اوراق بهادار (بورس (اگر در سطحی وسیع رخ دهد، یک جرم اقتصادی شمرده می‌شود) میرسعیدی وزمانی، همان).

ویژگی‌های بنیادین جرایم اقتصادی ۶.

بر اساس یافته‌های این پژوهش، جرایم اقتصادی دارای مختصات متمایزی هستند که آن‌ها را از جرایم سنتی (مانند جرایم خشونت‌آمیز) جدا کرده و سیاست جنایی خاصی را می‌طلبد. این ویژگی‌ها در پنج محور اصلی دسته‌بندی می‌شوند: ۱. رؤیت‌پذیری اندک: برخلاف جرایم ملموس، این دسته از بزهکاری‌ها دارای سطح رؤیت‌پذیری بسیار پایینی هستند، به طوری که بسیاری از قربانیان تا مدت‌ها از وقوع جرم و بزه دیده شدن خود مطلع نمی‌شوند در ادبیات جرم‌شناختی، این ویژگی تحت عنوان «رفتارهای پنهان» شناخته می‌شود که منجر به فاصله زمانی زیاد میان ارتکاب و کشف جرم می‌گردد؛ همین امر توجیه‌کننده رویکرد افتراقی قانون‌گذار در حذف یا طولانی کردن دوره مرور زمان برای این جرایم است). (مه‌دوی‌پور، ۱۳۹۰، ۵۱۷). ۲. رقم سیاه بالا: به دلیل ماهیت مخفیانه و پیچیده، بخش بزرگی از این جرایم هرگز به مراجع قضایی گزارش نمی‌شوند. علل اصلی این پدیده عبارتند از: مهارت در پنهان‌سازی، عدم رغبت قربانیان و تلقی به عنوان ریسک تجاری

انقلاب است، در حالی که سایر موارد تخلف محسوب شده و به سازمان تعزیرات حکومتی ارجاع می‌شود. این تفکیک، ضمانت‌اجراهای اداری (مالی و قضایی) را جدا می‌کند.

پولشویی: ریشه اصطلاح پولشویی به دهه ۱۹۳۰ در ایالات متحده ۲-۷ بازمی‌گردد، جایی که گانگسترها درآمدهای غیرقانونی را از طریق کسب و کارهای مشروع مانند رختشوی‌خانه‌ها تطهیر می‌کردند (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۲، ۹۳-۹۲). (پولشویی، مخفی کردن منبع اصلی اموال ناشی از جرم و تبدیل آن به اموال پاک است) (میرمحمد صادقی، ۱۳۹۲: ۳۳۳) بر اساس دستورالعمل جوامع اروپایی (۱۹۹۰)، شامل تبدیل یا انتقال اموال ناشی از جنایت شدید به منظور اختفای منشأ غیرقانونی آن است. در مقررات بانک مرکزی ایران، تحصیل و نگهداری مال ناشی از جرم مستقیم یا غیرمستقیم تعریف شده است (اسعدی، ۱۳۸۲، ۲۵۴-۲۵۳). پولشویی فرآیندی است که درآمدهای نامشروع را قانونی جلوه می‌دهد، مانند پولشویی در صنعت بیمه، بیمه نقش کلیدی در رشد اقتصادی دارد، اما اقدامات پیشگیرانه در برابر پولشویی ضعیف است، به ویژه در کشورهای در حال توسعه مانند ایران. تحقیقات نشان می‌دهد بیش از دوسوم موارد پولشویی در بیمه جهانی مربوط به بیمه عمر و یک‌سوم به بیمه عمومی است. مجرمان عواید جرم را از طریق بیمه‌نامه‌های عمر با حق بیمه یکجا تطهیر می‌کنند و اغلب آن را زود بازخرید می‌کنند (رضوانی، ۱۳۹۹، ۳۷-۳۵).

اختلاس: رکن قانونی اختلاس، ماده ۵ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری است. ایرادات وارد بر این ماده شامل: منتفی بودن عبارت «نیروهای مسلح» (با توجه به قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح) (گلدوزیان، ۱۳۸۶، ۴۱۹)؛ محدودیت به کارکنان دولت و عدم شمول بخش خصوصی و غیرواقعی بودن مبالغ تبصره‌های

بر اساس بند ب ماده ۱۰۹ و تبصره ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی جدید، جرائم اقتصادی شامل طیفی از عناوین مجرمانه است که قانونگذار بدون تعیین ضابطه‌ای مشخص، صرفاً آن‌ها را احصا کرده است. این مصادیق اغلب خود شامل زیرعناوین متعددی می‌شوند و عبارتند از: کلاهبرداری، رشا و ارتشا، اختلاس، اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی در صورت تحصیل مال، مداخله وزرا و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری، تبانی در معاملات دولتی، اخذ پورسانت در معاملات خارجی، تعذبات مأمورین دولتی نسبت به دولت، جرائم گمرکی، جرائم مالیاتی، پولشویی، اخلال در نظام اقتصادی کشور، و تصرف غیرقانونی در اموال عمومی یا دولتی لازم به ذکر است که به اضافه عناوین فوق، برای جرایم اقتصادی) مصادیق دیگری نیز در برخی از قوانین بیان شده است که برای طولانی نشده بحث به آن‌ها پرداخته نمی‌شود. (در ادامه، چند نمونه از این مصادیق تبیین می‌شود.

قاچاق کالا و ارز: قاچاق، واژه‌ای ترکیبی به معنای گریزاننده، عبارت ۱-۷ است از قرار دادن مال در موقعیتی که ورود، خروج، تولید، نقل و انتقال خرید یا فروش آن طبق قوانین ممنوع باشد (رمضانی، ۱۳۹۵، ۵۸). (این تعریف با افزودن مصادیقی مانند تولید و نقل و انتقال، جامعیت بیشتری یافته است. قاچاق کالا و ارز پدیده‌ای نابهنجار در کشورهای در حال توسعه است که مانع توسعه اقتصادی می‌شود و نیازمند استراتژی منسجم و سیاست کیفری مناسب است) (عباسی، ۱۳۹۵، ۱۳). (پراکندگی قوانین پیشین، ضرورت تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ را ایجاب کرد که به کیفرزدایی و قضازدایی روی آورد. بر اساس ماده این قانون، رسیدگی به قاچاق سازمان‌یافته، حرفه‌ای، کلاه‌های ممنوع ۴۴ یا مستلزم حبس / انفصال از خدمات دولتی در صلاحیت دادسرا و دادگاه

است: اخلال در نظام پولی / ارزی، توزیع مایحتاج عمومی، تولیدی، قاچاق میراث فرهنگی، شرکت‌های مضاربه‌ای صوری و اخلال در نظام صادراتی ویژگی‌ها شامل تکرار جرائم پیشین (مانند احتکار (و جرائم جدید است. کاستی‌ها: مغایرت احتمالی با قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی (۱۳۷۴)؛ ابهام در عباراتی مانند اخلال عمده و قاچاق عمده (معاونت آموزش قوه قضاییه، ۱۳۸۷: ۶۱)؛ و عدم تعریف مصادیق مانند احتکار عمده" (ساک، پیشین، ۱۳). بند ج) اخلال در نظام تولیدی" ارتشا را بدون جرم‌انگاری اصلی پوشش می‌دهد (معاونت آموزش قوه قضاییه، ۱۳۸۷، ۶۳).

بررسی مصادیق فوق نشان می‌دهد که سیاست جنایی ایران از «پراکندگی قوانین» و «ابهام در مفاهیم کلیدی» رنج می‌برد. برای مقابله موثر با این جرائم، تدوین یک «قانون جامع جرایم اقتصادی» که مرز میان تخلفات اداری و جرایم کیفری را شفاف نموده و ضوابط کمی (مانند مبالغ مشخص برای تعریف جرم کلان (را تعیین کند، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

سیاست کیفری افتراقی در جرایم اقتصادی ۸.

در حوزه ماهوی: سیاست جنایی ایران در حوزه ماهوی جرایم ۸-۱. اقتصادی، رویکردی افتراقی اتخاذ کرده که بر تمایز این جرایم از جرایم عمومی تأکید دارد. جرایم اقتصادی اغلب جرایم اصیل (غیرعارضی) تلقی می‌شوند که با امنیت ملی در ارتباط تنگاتنگ قرار دارند و عمدتاً بر رویکرد جهانی و واردات‌محور استوار هستند (پاک‌نیت، پیشین، ۴۶). قانونگذار با جرم‌انگاری خاص در قوانینی مانند قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور (مصوب ۱۳۶۹)، مجازات‌های شدیدتری مانند اعدام برای موارد کلان پیش‌بینی کرده که این رویکرد، امنیت‌مدار، جرایم اقتصادی را شبه جرایم امنیتی می‌سازد (کوشا و سانج

و. ۵، با توجه به تورم است ۲

کلاهبرداری: کلاهبرداری جرمی علیه اموال است که گاهی منافع ۴-۷ عمومی را نیز تهدید می‌کند و به رکود اقتصادی منجر می‌شود (هاشمی... شاهرودی، ۱۳۸۶، ۱۹). (رکن قانونی، ماده ۱ قانون تشدید مجازات است. موارد خاص این جرم شامل: سوءاستفاده از ضعف نفس) ماده ۵۹۶، ق.م.ا، (ورشکستگی به تقصیر) مواد ۵۴۱ و ۵۴۹ قانون تجارت (۵۹۶) تقلب در شرکت‌های سهامی (ماده ۲۴۹ قانون تجارت)، معامله به قصد فرار از دین (قانون اجرای محکومیت‌های مالی (و تبانی در معاملات دولتی) شامبیاتی، ۱۳۸۶، ۱۸۵) (است)

جرائم گمرکی: ماده ۱۱۳ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۹۰، قاچاق ۵-۷: گمرکی را در یازده بند تعریف کرده است. ابهامات این جرایم شامل عدم تعیین ملاک عمدی بودن در بندهای ب و ج؛ ابهام در تعریف استناد، خلاف واقع و محدودیت بند ت به برداشتن یا تعویض قسمتی از کالا در حالی که کل کالا را پوشش نمی‌دهد می‌باشد.

جرائم مالیاتی: جرائم مالیاتی برای جلوگیری از فرار مالیاتی ۶-۷، پیش‌بینی شده و به صورت درصدی از مالیات تعیین می‌شود (مستاجران، قانون اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۹۴. (۱-۲، ۱۳۹۴) هفت مصداق جرم‌انگاری کرده است: تنظیم مدارک خلاف واقع، اختفای فعالیت اقتصادی، ممانعت از دسترسی مأموران، عدم انجام تکالیف وصول مالیات، تنظیم معاملات به نام دیگران، خودداری از تسلیم اظهارنامه در سه سال متوالی، و استفاده از کارت بازرگانی دیگران (سبزی، ۱۳۹۵، ۲۵). (این تحول شامل عناوین معاونت و مشارکت، و مجازات نقدی است، هرچند نحوه نگارش با فرهنگ مالیاتی ایران همخوانی کاملی ندارد.

اخلال در نظام اقتصادی کشور: این جرم شامل هفت عنوان کلی ۷-۷

تخصصی در استان‌ها، مواجهه است که منجر به تفاسیر دوگانه از قوانین، مانند قانون اخلاک‌گران اقتصادی می‌شود (نجفی‌ابرنادآبادی و صبوری‌پور پیشین). (این رویکرد، تحقیقات و رسیدگی را افتراقی می‌کند، اما مصلحت‌گرایی قضایی، اصل برابری در برابر قانون) اصل ۲۰ قانون اساسی (را خدشه‌دار کرده و عدم قاطعیت در برخورد با برخی اشخاص و نهادها، نفوذ مفسدان را تسهیل می‌نماید) (جمشیدی، ۱۳۹۱، ۷۲). علاوه بر این، پاسخ‌های عوام‌گرایانه و مقطعی در برابر فشارهای اجتماعی، مانند ممنوعیت نهادهای ارفاقی (تعلیق، تعویق، آزادی مشروط و معافیت از مجازات)، دادرسی را سخت‌گیرانه‌تر می‌کند، اما بدون رعایت حقوق دفاعی متهم (مهدوی‌پور، ۱۳۹۰، ۹۱). فقدان دادرسی و دادگاه تخصصی، دقت و فنیت رسیدگی را کاهش می‌دهد و امنیت‌مداری، جرایم اقتصادی را به سمت فرآیندهای ویژه سوق می‌دهد (نجفی‌ابرنادآبادی و صبوری‌پور، پیشین). (برای تقویت سیاست شکلی افتراقی، پیشنهادهایی مانند تشکیل شبکه نظارت بر مبادلات مالی، شفاف‌سازی عملکرد قضایی، با انتشار احکام، و هماهنگی فراقوه‌ای مطرح است) (الوانی و شریف‌زاده پیشین). (همچنین، تأکید بر پیشگیری با مشارکت جامعه مدنی، آموزش عمومی و جمع‌آوری آمار جرایم اقتصادی ضروری است تا سیاست، جنایی کنشی) (پیشگیرانه (با واکنشی) کیفری (تلفیق شود. در مجموع سیاست افتراقی ایران در جرایم اقتصادی، اگرچه برای کنترل مؤثر طراحی شده، اما چالش‌هایی مانند عدم انسجام و امنیت‌مداری بیش از حد، کارایی آن را محدود کرده و نیاز به اصلاحات ساختاری دارد) (کوشا (و سانجی، پیشین).

در اینجا لازم است به استجانه‌نامه ریس سابق قوه قضائیه در خصوص تسریع رسیدگی جرایم اقتصادی اشاره کنیم. جرایم اقتصادی به عنوان عوامل مختل‌کننده امنیت اقتصادی و آسایش عمومی، مبتنی بر سلطه‌طلبی

برای مثال، جرایم اقتصادی مانند اختلاس و ارتشا، با آثار (۵۷، ۱۳۹۶ زیانبار اجتماعی و اقتصادی، واکنش‌های کیفری سخت‌گیرانه‌تری نسبت به جرایم عمومی دریافت می‌کنند، زیرا نظام اقتصادی ایران) دولتی و شبه‌دولتی (را مختل می‌کند) (ساک، ۱۳۹۰، ۲۳).

با این حال، سیاست ماهوی با چالش‌هایی مانند عدم تعریف جامع و مانع از جرایم اقتصادی مواجه است که منجر به کلی‌گویی در مصادیق عدم پوشش کافی و فقدان معیارهای تمایز از سایر جرایم می‌شود. این امر بیش از آنکه به نفع نظام حقوقی و شهروندان باشد، به نفع مجرمان واقعی عمل می‌کند (الوانی و شریف‌زاده، ۱۳۷۹، ۸۳). مراجع تقنینی متعدد (مانند مجلس، مجمع تشخیص مصلحت و شورای عالی انقلاب فرهنگی (و پلورالیسم در سیاست جنایی قضایی، ناکارآمدی را تشدید کرده و رویکرد عوام‌گرایانه) (پوپولیستی) (در مجازات‌ها، مانند تمرکز بر حمایت از بزه‌دیده بدون توجه به حقوق متهم، را به دنبال دارد (نجفی‌ابرنادآبادی و هاشم‌بیگی، ۱۳۹۳، ۱۰۶). امنیت‌مداری سیاست جنایی نیز، جرایم اقتصادی را در قالب جرایم خاص قرار می‌دهد، اما فقدان سیاست منسجم و واحد، اثربخشی را کاهش می‌دهد (نجفی‌ابرنادآبادی و صبوری‌پور، ۱۳۸۴، ۱۰۳). پیشنهاد می‌شود قوانین بر اساس سیاست کیفری افتراقی متناسب با آثار و ابعاد مفساد اقتصادی اصلاح شود، مانند تسری مصادیق جرایم به بخش خصوصی بر اساس کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل.

در حوزه شکلی: در حوزه شکلی، افتراقی شدن دادرسی به معنای ۲-۸ تفرق و جزیره‌ای شدن فرآیند رسیدگی است که با اصل ۱۶۶ قانون اساسی (دادگاه‌های عمومی و عادی (در تعارض قرار دارد) (پاک‌نیت پیشین). (سیاست قضایی ایران با تعدد مراجع رسیدگی‌کننده) (مانند دادگاه‌های انقلاب برای جرایم کلان اقتصادی (و نبود دادگاه‌های

اقتصادی و مفاهیم مشابه مانند جرایم مالی، علیه اموال، فساد مالی و جرایم تجاری را بلا تکلیف گذاشته و کارایی سیاست جنایی را در پیشگیری، کشف و دادرسی تضعیف کرده است.

تحلیل نشان داد که دستیابی به تعریف جامع از جرم اقتصادی، با توجه به تغییرات مداوم اقتصادی و ظهور جرایم جدید، عملی نیست؛ بنابراین تمرکز بر ضوابط ضروری است: ضوابط جرم‌شناختی (بر پایه نظریه‌های تزویر، آنومی، محیطی، شخصیت جنایی و مختلط (که بر سوءاستفاده از اعتماد، سازمان‌یافتگی، فعالیت‌های مشروع و آثار اجتماعی تأکید دارند؛ و ضوابط اقتصادی که بر انگیزه‌های مالی، آثار کلان و تصمیم‌گیری عقلانی مجرمان تمرکز می‌کنند.

بررسی مبانی فقهی و عقلی در فقه امامیه نیز ظرفیت بالای آن را برای جرم‌انگاری و سیاست افتراقی نشان داد، از جمله اصول حرمت اکل مال به باطل، اعانت بر اثم، مقدمه حرام، لاضرر، حفظ نظام و عدالت توزیعی؛ با این حال، کاربرد این مبانی در قوانین گاه ناهماهنگ بوده و گاهی به مجازات‌های کلی و نادیده گرفتن حقوق متهم منجر شده است.

ماهیت جرایم اقتصادی، با ویژگی‌هایی مانند رؤیت‌پذیری کم، رقم سیاه بالا، پویایی، دامنه وسیع خسارت و نیاز به تخصص، سیاست افتراقی و ابزارهای نوین را ایجاب می‌کند. واکاوی مصادیق در حقوق ایران (مانند قاچاق، پولشویی، اختلاس، کلاهبرداری، جرایم گمرکی و مالیاتی، اختلال در نظام (پراکندگی، ابهام و عدم تمایز میان جرایم کیفری و تخلفات اداری را آشکار ساخت.

در سیاست کیفری افتراقی، گرچه مجازات‌های شدید، دادگاه‌های خاص و محدودیت ارفاقات نشان‌دهنده توجه به خطرناکی است، اما امنیت‌مداری بیش از حد، پاسخ‌های مقطعی و عدم تکیه بر داده‌های علمی، عدالت و اثربخشی را کاهش داده و خطر نقض برابری و دادرسی

و زیاده‌خواهی بزهکاران، آثار زیانبار اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی دارند (سلطانی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۹، ۸). ضعف نظام نظارتی و توزیع ناعادلانه ثروت از عوامل ایجاد این جرایم است. در این زمینه، نامه رئیس سابق قوه قضائیه به مقام رهبری برای تسریع رسیدگی به جرایم اقتصادی بر اساس جنگ اقتصادی دشمنان، درخواست اجازه اقدامات ویژه در چارچوب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ و قانون مجازات اخلاط‌الگران در نظام اقتصادی ۱۳۶۹ را مطرح کرد. این نامه ۱۲ بندی، ممنوعیت تعلیق و تخفیف مجازات را پیشنهاد داد و برای دو سال مورد تأیید رهبری قرار گرفت. طبق مفاد استجازه مذکور، دادرسی علنی، حق تجدیدنظرخواهی و دسترسی به وکیل محدود و نقض شده است. اما این استجازه نامه در بیستم مرداد ماه به پایان رسید؛ چونکه در بند دوازدهم استجازه تصریح (شده بود): این مصوبه به مدت دو سال از تاریخ تصویب معتبر است (رستمی، ۱۴۰۰، ۱۱۳-۱۲۳). بنابراین، عمر استجازه نامه دو سال بوده و از استمرار آن از سوی قوه قضائیه خبری نشر نشده است.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که یکی از چالش‌های بنیادین نظام حقوقی ایران در برابر جرایم اقتصادی، نبود تعریف یکپارچه و ضابطه‌مند است که این مسئله نه تنها در قوانین، بلکه در ادبیات حقوقی و جرم‌شناختی نیز به شکل ابهام و اختلاف‌نظر ظاهر شده است. قانون‌گذار، تحت تأثیر اسناد بین‌المللی، به جای تعریف، به فهرست مصادیق در قوانین پراکنده اکتفا کرده که این رویکرد، مرز میان جرایم

را تقویت کند و حقوق متهم را حفظ نماید. ابهام‌زدایی تنها از طریق ادغام دانش حقوق کیفری، جرم‌شناسی، اقتصاد و فقه در سیاست جنایی یکپارچه و داده‌محور ممکن است

عادلانه را افزایش می‌دهد. در نهایت، پیشنهاد کلیدی تدوین «قانون جامع جرایم اقتصادی» است که ضوابط جرم‌شناختی و اقتصادی را تصریح کند، مرزها را روشن سازد مجازات‌ها را بر اساس شدت اخلال طبقه‌بندی نماید، پیشگیری و نظارت

منابع

قرآن کریم

منابع فارسی ۱۰.

- احمدی، احمد، جهانی شدن و تغییر استراتژی نظام‌های حقوق کیفری ملی -
دائرة المعارف علوم جنایی، مجموعه مقاله‌های تازه‌های علوم جنایی، کتاب
دوم، چ ۱، تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۲
- الوانی، سیدمهدی؛ شریف‌زاده، فتاح، فرایند ختم‌شدگی گذاری، چ ۱، انتشارات -
دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۹
- اسعدی، حسین، نقش فرآیند پول شویی و مصادره اموال در روند قاچاق -
موادمخدر، مجموعه سخنرانیها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پول
شویی، تهران: چ ۱، ۱۳۸۲
- بهبهانی، محمدعلی، فقه الاقتصاد، انتشارات عطر عترت، چاپ اول، ۱۳۹۹ -
پاک‌نیت، مصطفی، بررسی موانع نهادی کارایی اقتصاد بازار در اقتصاد ایران -
چ ۲، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۲
- تفضلی، فریدون، تاریخ عقاید اقتصادی (از افلاطون تا دوره معاصر)، نشر نی -
۱۳۹۱.
- جمشیدی، علیرضا، سیاست جنایی مشارکتی، چ ۱، نشر میزان، ۱۳۹۱ -
حسینی، مینا، «حقوق مصرف‌کنندگان در تبلیغات و بازاریابی تولیدات -
دارویی و بهداشتی»، مجله اخلاق و تاریخ پزشکی، شماره ۱، ۱۳۸۸
- دادخدايي، ليلا، فساد مالي - اداري و سياست جنائي مقابله با آن، نشر -
میزان، چ ۱، ۱۳۹۰
- دهخدا، علی اکبر، لغت‌نامه دهخدا، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه -
تهران، ۱۳۷۳
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، ج ۱، ترجمه و -
تحقیق: غلامرضا خسروی حسینی، تهران: انتشارات مرتضوی، چاپ سوم
۱۳۸۳.
- «رمضانی، مهدی، پیشگیری غیر کیفری از جرائم و تخلفات گمرکی -
تحقیقات جدید در علوم انسانی، سال ۲، شماره ۴، ۱۳۹۵
- رضوانی، سید جلیل، جرایم اقتصادی، مشهد: انتشارات آوای حکمت، چ ۱ -
۱۳۹۹.
- رستمی، رامین و دیگران، «بررسی فقهی - حقوقی آیین رسیدگی به جرایم -
مفساد اقتصادی در پرتو دادرسی عادلانه»، فصلنامه فقه جزای تطبیقی، دو ۱
شماره ۱، ۱۴۰۰
- روشندل، شهرام؛ اسماعیلی، مهدی؛ حاجی‌تبار فیروزجایی، حسن، «سیاست -
جنایی ایران در زمینه جرایم اقتصادی»، پژوهش‌های تطبیقی فقه حقوق و

سیاست، شماره ۲، ۱۴۰۳.

- زراعت، عباس، حقوق کیفری اقتصادی، انتشارات جنگل، جاویدانه، ۱۳۹۱ -
زمانی، علی اکبر، «درآمدی بر ابعاد مفساد و جرایم اقتصادی و پیامدهای آن -
بر امنیت ملی»، مجله کارآگاه، سال دوم، شماره ۷، ۱۳۸۸
- «سبزی، رویا»، رویکرد سیاست جنایی تقنینی ایران در حوزه جرم مالیاتی -
فصل‌نامه علمی تخصصی دانش انتظامی لرستان، سال ۴، شماره ۱، ۱۳۹۵
- ساکي، محمدرضا، حقوق کیفری اقتصادی، چاپ ۲، تهران: انتشارات جنگل -
جاویدانه، ۱۳۹۱
- سلطانی فرد، حسین؛ میلانی، مرجان و محمدعلی پور، حسن، «آیین -
دادرسی جرایم اقتصادی؛ پیوند محتوا و شکل»، فصلنامه مطالعات حقوقی
علوم اجتماعی و انسانی شیراز، شماره ۳، ۱۳۹۱
- شامبیاتی، هوشنگ، حقوق کیفری اختصاصی، تهران: انتشارات ژوبین -
۱۳۸۶.
- صادق‌نژاد نایینی، مجید و شهرام ابراهیمی، «تحلیل جرم‌شناختی جرایم -
اقتصادی»، پژوهش حقوق کیفری، شماره ۵، ۱۳۹۲
- عباسی، حمید، «سیاست کیفری ایران نسبت به جرائم اقتصادی»، تحقیقات -
جدید در علوم انسانی، سال ۲، شماره ۴، ۱۳۹۵
- عشماوی، سعدالدین محمد، مروری بر جرائم اقتصادی کشورهای عربی -
ترجمه حسین نصر الهی و سید عیسی حسینی، تهران: انتشارات ناجا، ۱۳۸۶
- کوشا، جعفر؛ دهقانی‌سانجی، محمدرضا، «سیاست جنایی در جرایم -
اقتصادی»، مجله مطالعات حقوق و مالی، گروه تحقیقات حقوق کیفری و
جرم‌شناسی، ۱۳۹۶
- گرچی، ابوالقاسم، «گزارش علمی کنفرانس اجرای حقوق کیفری اسلام و اثر -
آن در مبارزه با جرایم»، نشریه مؤسسه حقوق تطبیقی دانشگاه تهران، شماره
۲، ۱۳۵۵.
- گسن، ریمون، مقدمه‌ای بر جرم‌شناسی، ترجمه: مهدی کی‌نیا، نشر مترجم -
۱۳۷۰.
- گسن، رومند، جرم‌شناسی بزهکاری اقتصادی، ترجمه، شهرام ابراهیمی، نشر -
میزان، ۱۳۸۹
- گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای اختصاصی، چ ۱۳، مؤسسه انتشارات و چاپ -
دانشگاه تهران، ۱۳۸۶
- مروجی طبسی، محمد علی، معاشناسی جرم در قرآن کریم، پرتال علوم -
اسلامی، ثقلین، ۱۳۹۹
- محسینی، جعفر؛ مهران، نسرين، «نقدی بر مفهوم جرم اقتصادی در قانون -
مجازات اسلامی» (۱۳۹۲)، (مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناختی، دور ۲
شماره ۳، ۱۳۹۴

- نورزاد، مجتبی، جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران، انتشارات جنگل، جاودانه، ۱۳۸۹.
- هاشمی شاهرودی، محمود، «زمینه های ساختاری فساد اقتصادی در ایران و راهکارهای مقابله با آن»، مجله حقوقی دادگستری علمی پژوهشی، شماره ۱۶، ۱۳۸۶.
- منابع انگلیسی ۲.
- H. Edelherz, "The Nature, Impact And Prosecution Of White – Collar Crime", Washington D.C., ۱۹۷۰.
- Mergen A., "La Personalite du Criminel a ColBlanc", Ricpt, ۱۹۷۰.
- Magnusson. D., "KonkurserOchEkonomiskBrottslighet (Bankruptcy And Economic Crime. A Literature Study)", Stockholm: Brottsforebygganderadet, ۱۹۷۹.
- Sutherland E., "White- Collar Crime", New York: The Dryden Press, ۱۹۷۰.
- Sjoquist D., "Property Crime And Economic Behavior: Some Empirical Results", American Economic Review, ۵۳, ۱۹۷۳.
- Vizon Lapitan Wilfredo, Hiroshi Narikawa, Torsak Buranaruangroj And Cowookers, "Economic Crime Against Consumers And Investors", Group ۳. Available At: www.Unafei.Or, ۲۰۰۰.
- Wilfrid Jeandidier, "Droit Penal Des Affaires", Dalloz, ۴ ed, ۲۰۰۰.
- Jose Rico, "Notes introductives a letude de la Criminalite des affaires", luniversite dc monterreal, ۲۰۱۲.
- سایت ها ۳.
- سایت معین سافت آخرین مراجعه: ۰۹/۱۴۰۴ - (<https://moeinsoft.com/articles/differences-between-economic-and-propertycrime/>)
- مستاجران، مجتبی، «جرائم مالیاتی چالشها و راهکارها»، مجله الکترونیکی مالیات ایران، آرشیو مقالات حقوقی شماره ۱۰، ۱۳۹۴.
- معین، محمد، فرهنگ فارسی، ج ۱، تهران: انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۵.
- مهدوی، محمود و دیگران، «مبانی جرم‌انگاری جرایم اقتصادی در فقه امامیه»، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، شماره ۸، ۱۳۹۶.
- مهدوی پور، اعظم، سیاست کیفری افتراقی در قلمرو بزهکاری اقتصادی، چ ۱ - تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۰.
- میرمحمد صادقی، حسین، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، تهران: نشر میزان، چ ۵۹، ۱۴۰۰.
- میرمحمد صادقی، حسین، حقوق جزای عمومی، ج ۱، تهران: انتشارات دادگستر، چ ۴، ۱۴۰۱.
- میرسعیدی، سید منصور و زامنی، محمود، «جرایم اقتصادی تعریف یا ضابطه»، فصل‌نامه پژوهش حقوق کیفری، سال دوم، شماره ۴، ۱۳۹۲.
- موسوی بجنوردی، سید محمد، قاعده حرمت اعانت بر اثم، پژوهشنامه متین، شماره ۳، ۱۳۸۵.
- موسوی خمینی، روح‌الله، تهذیب‌الاصول، ج ۳، قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۸۱.
- موسوی مجاب، سید درید، «بزهکاران یقه سفید»، فصلنامه مدرس علوم انسانی، شماره ۳، ۱۳۸۳.
- معاونت قوه قضاییه، سیاست جنایی تقنینی ایران در جرائم اقتصادی، معاونت آموزش قوه قضاییه، ۱۳۸۷.
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین؛ صبوری پور، مهدی، جزوه درسی - جامعه‌شناسی جنایی مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۴.
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین؛ هاشم بیگی، حمید، دانشنامه جرم‌شناسی - چ ۳، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۳.
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین، تقریرات درس حقوق کیفری اقتصادی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۶.
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین، تقریرات درس جرم‌شناسی بزهکاری - اقتصادی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۴.
- نیکلا لوک بجر، ژان و کلوز، «جرم اقتصادی و کنترل آن، ترجمه شهرام ابراهیمی»، جمیله خورقی، مجله حقوقی دادگستری، ۱۳۸۶.